

УДК 811.14'01'367.625'37'367:003.341:27-243.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-36>

КОМПОЗИТИ З ПРЕФІКСАМИ $\xi\xi$ - І $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - У ДІЄСЛІВНІЙ СИСТЕМІ ТВОРУ «КНИГА ПРЕМУДРОСТІ ІСУСА, СИНА СИРАХА»: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

COMPOUNDS WITH PREFIXES $\xi\xi$ - AND $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - IN THE VERBAL SYSTEM OF THE BOOK OF JESUS THE SON OF SIRACH: STRUCTURE, SEMANTICS AND SYNTACTIC FEATURES

Романюк І. А.,

orcid.org/0000-0003-2820-2598

асистент кафедри класичної філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу структурно-семантичних та синтаксичних особливостей префіксів $\xi\xi$ - і $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - у творі «Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха». Більшість дієслів, приєднуючи префікси, формує композити, які зберігають основне значення, але водночас отримують додаткові семантичні відтінки. Значення префіксів реалізуються переважно у поєднанні з динамічними дієсловами: $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - вказує на рух від чогось, віддалення з поверхні або віддалене розташування, префікс $\xi\xi$ -, приєднуючись до дієслів руху та фізичної дії, позначає рух зсередини, віддалення.

У проаналізованому тексті семантична роль префіксів істотно зменшилася: $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - та $\xi\xi$ - часто виконували лише словотвірну функцію, надаючи слову виразнішої форми й підсилюючи його значення. Нерідко додавання префікса зумовлювало появу нової семантики та сприяло вживанню дієслів у переносному значенні.

Дослідження лексичної сполучуваності дієслів з префіксами $\xi\xi$ - і $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - засвідчило, що більшості з них властиве її звуження. Це пояснюється тим, що префікси змінюють значення непохідних дієслів відповідно до властивих їм обставинних відтінків, надаючи утвореним формам конкретнішої семантики. Дієслівні композити становлять важливу складову стилістичного інструментарію тексту твору «Книга Премудрості» і виступають у порівняннях, антитезах, метафорах.

Аналіз синтаксичної сполучуваності дієслів з префіксами $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - та $\xi\xi$ - засвідчив, що в ролі правобічних валентних позицій при таких композитах зазвичай виступають об'єктні й локативні актанти. Додавання префіксів до основ неперехідних дієслів робить їх морфологічно та синтаксично перехідними; приєднуючись до основ перехідних дієслів, вони не змінюють морфологічних характеристик, проте модифікують їхню валентну структуру. Серед морфолого-синтаксичних засобів вираження об'єктної валентності найчастіше використовуються аккузатив або прийменникові конструкції. Більшість предикатів з префіксами $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - і $\xi\xi$ -, які позначають рух чи дію, спрямовану від об'єкта поєднується додатками з однойменними прийменниками з семантикою віддалення або руху від чогось – $\xi\xi$, $\acute{\alpha}\rho\omicron$. Свідченням ослаблення семантики префіксів у тексті є вживання поліпрефіксальних композитів, а також паралельне функціонування дієслів з одним і двома префіксами.

Ключові слова: Книга Премудрості Сираха, префіксальні композити, семантична сполучуваність, лексична сполучуваність, синтаксична сполучуваність.

The article examines the morpho-semantic and syntactic properties of the prefixes $\xi\xi$ - and $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - in The Book of the Wisdom of Jesus, Son of Sirach. For most verbs, the addition of these prefixes yields verbal composites that preserve the core lexical meaning of the base while acquiring additional semantic nuances. The prefixal meanings are realized primarily with dynamic predicates: $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - encodes source, separation, or distancing from a point of origin or surface, whereas $\xi\xi$ -, attaching to verbs of motion and physical action, denotes movement from within or outward movement.

In the analyzed text, the semantic role of prefixes has significantly diminished: $\acute{\alpha}\rho\omicron$ - and $\xi\xi$ - often performed only a word-formation function, giving the word a more expressive form and intensifying its meaning. The addition

of a prefix frequently resulted in the emergence of new semantics and facilitated the usage of verbs in figurative meanings.

The study of lexical compatibility of prefixed verbs with $\epsilon\xi$ - and $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - has demonstrated that most of them exhibit restricted lexical combinability. This is explained by the fact that prefixes modify the meaning of non-derived verbs according to their inherent circumstantial nuances, endowing the derived forms with more specific semantics. Verbal compounds constitute an important component of the stylistic repertoire of the Book of Jesus the Son of Sirach occurring in comparisons, antitheses, and metaphors.

The analysis of syntactic compatibility of verbs with prefixes $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - and $\epsilon\xi$ - has revealed that object and locative actants typically serve as right-valent positions with such compounds. Adding prefixes to the stems of intransitive verbs renders them morphologically and syntactically transitive; when attached to the stems of transitive verbs, they do not alter morphological characteristics but modify their valency structure. Among the morphosyntactic means of expressing object valency, accusative or prepositional constructions are most frequently employed. Most predicates with prefixes $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - and $\epsilon\xi$ - that denote movement or action directed away from an object combine with complements featuring synonymous prepositions with semantics of removal or movement away from something – $\epsilon\xi$, $\acute{\alpha}\lambda\omicron$. Evidence of the weakening of prefix semantics in the text includes the usage of poly-prefixed compounds, as well as the parallel functioning of verbs with one and two prefixes.

Key words: The Wisdom of Sirach, prefixal compounds, semantic compatibility, lexical compatibility, syntactic compatibility.

Постановка проблеми. Науковці у новітніх дослідженнях дедалі частіше зосереджуються на мовних явищах, які відображають внутрішній світ людини та її ціннісні орієнтири. Особливе місце в розвитку певного мовнокультурного утворення займають сакральні тексти, які фіксують етапи еволюції людського духу, презентують особливі моделі світосприйняття і світорозуміння [1, с. 90–99]. Попри значну увагу до тематики сакрального, мовні аспекти текстів Старого й Нового Заповітів усе ще потребують ґрунтовнішого наукового опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи, присвячені дослідженню твору «Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха» за винятком окремих перекладознавчих розвідок [2] та праць, присвячених зіставному аналізу філологічно-лінгвістичних особливостей гебрейського тексту і його грецького перекладу [3; 4] здебільшого зосереджуються на історичному й культурному контекстах, а також на дидактичних [5; 6] і літературних [7] аспектах твору. Водночас у сучасній лінгвістиці досі бракує досліджень, спрямованих на комплексний аналіз семантико-синтаксичного аспектів дієслівних композитів та їхніх валентнісних характеристик на матеріалі твору «Книга Премудрості», що зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Матеріалом дослідження слугує «Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха» (або «Книга Премудрості») [8] – одна із книг Старозавітного корпусу, що входить до числа девтероканонічних. Традиція приписує авторство Ісусові, синові Сираха – мудрецю, який жив у Єрусалимі наприкінці III – на початку II ст. до н. е. Гебрейський оригінал, створений приблизно у 190–180 рр. до н. е. переклав грецькою мовою онук автора приблизно у 117 р. до н. е. Предметом нашої розвідки виступають структурно-семантичні та синтаксичні особливості дієслівних композитів із префіксами $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - та $\epsilon\xi$ - у тексті «Книги Премудрості».

Мета дослідження – здійснити детальний аналіз семантико-синтаксичних аспектів та валентнісних характеристик дієслівних композитів з префіксами дієслів $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - та $\epsilon\xi$ -. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) проаналізувати словотвірні значення композитів з префіксами $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - та $\epsilon\xi$ -, 2) охарактеризувати лексичну та семантичну сполучуваність дієслів, 3) виявити синтаксичні особливості композитів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Префікс $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - (з і.е. *h₂ero) має значення віддалення, руху з поверхні, позбавлення, завершення дії, припинення, повернення назад [9, р. 69]. Семантично близьким до $\acute{\alpha}\lambda\omicron$ - є префікс $\epsilon\xi$ - ($\epsilon\gamma$ -, $\epsilon\kappa$ -, $\epsilon\chi$ -) (з і.е. *h₁eg^h-s / *h₁ek-s), який позначає рух з середини, вилучення [9, р. 259.], віддалення, відокремлення, завершення, пункт початку дії, походження [10].

У процесі дослідження мовних одиниць важливо розглядати їхню сполучуваність на різних рівнях. Вчені визначають її як «здатність вступати з іншими словами у сполучення за певними синтаксичними моделями» [11, с. 28]. У сучасній лексикології розрізняють три основні сполучуваності: синтаксичну (сполучуваність слова з іншими словами на рівні класу слів), семантичну (сполучуваність на рівні підкласу слів) та лексичну (сполучуваність на рівні окремого слова) [12, с. 27].

Семантичну сполучуваність, опираючись на визначення В.В. Левицького, ми розглядаємо як об'єднання лексем на основі спільної семантичної ознаки. [13, с. 34–35]. Аналіз семантичних особливостей дієслів із префіксом *ἀπο-* дає підстави зробити висновок, що більшість дієслів, приєднуючи префікс, утворює композити, які не зазнають суттєвих змін основного значення, але набувають нової семантики. Так, *ἀπο-* вказує на рух від чогось або віддалене розташування: *ἀπόσθηθι ἀπὸ ἀδίκου, καὶ ἐκκλινεῖ ἀπὸ σοῦ* (Σφρ. 7.22), *віддалися від неправедного, і він відступить від тебе*; *ἰκέτην θλιβόμενον μὴ ἀπαναίινου καὶ μὴ ἀποστρέψεης τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ πτωχοῦ* (Σφρ. 4.44), *того, хто просить про допомогу, не пригнічуй і не відвертай обличчя твого від злиденного*; *τὰ φύλλα σου καταράεσαι καὶ τοὺς καρπούς σου ἀπολέσεις καὶ ἀφήσεις σεαυτὸν ὡς ξύλον ξηρόν* (Σφρ. 6.3), *листя своє їстимеш і плоди твої знищиш та відкинеш геть себе, як дерево сухе*; *ὅτι κοῦφον ἔναντι κυρίου ἐν ἡμέρᾳ τελευτῆς ἀποδοῦναι ἀνθρώπῳ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ* (Σφρ. 11.26), *бо легкістю є перед Господом в день смерті відплатити людині за дороги її*. Значення префікса *ἀπο-* реалізуються переважно у поєднанні з динамічними дієсловами: дієсловами фізичного впливу на об'єкт.

Префікс *ἐξ-* вживається, зазвичай, з дієсловами руху та фізичної дії і позначає рух від чогось, зсередини: *παρέθηκέν σοι πῦρ καὶ ὕδωρ· οὗ ἔαν θέλης, ἐκτενεῖς τὴν χεῖρά σου* (Σφρ. 15.16), *поклад перед тобою вогонь і воду, якщо її забажаси – простягнеш руку свою*; *ὄραν μετὰ σοῦ διαμενεῖ, καὶ ἔαν ἐκκλίνης, οὐ μὴ καρτερήσῃ* (Σφρ. 12.15), *годину з тобою залишиться, і якщо відступиш, не стерпить*; *πρὸς τὸ ἐπὶ πέρας ἀγαγόντα τὸ βιβλίον ἐκδόσθαι* (Σφρ. Прол. 33–34), *до кінця довівши книгу, щоб віддати її спраглим до знань і в переселенні*.

Помітно, що у досліджуваному тексті семантична функція префіксів значною мірою послабилася: *ἀπο-* і *ἐξ-* часто виконували лише словотвірну роль, надаючи слову повнішого звучання й підсилюючи його значення. При цьому префікс не мав істотного впливу на семантику простого дієслова, вживаючись здебільшого як експресивна форма простого: *πῦρ φλογιζόμενον ἀποσβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη ἐξιλιάσεται ἀμαρτίας* (Σφρ. 3.30), *Вогонь, що палахкотить, гаситиме вода і милосердя спокутує гріхи*; *ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ οὐκ ἐξέθλιψεν, καὶ ἕως αἰῶνος οὐκ ἀπειθήσουσιν τοῦ ῥήματος αὐτοῦ* (Σφρ. 16.28), *кожен ближнього свого не переслідував, і повік не порушать слово його*; *κράτος μεγαλωσύνης αὐτοῦ τίς ἐξαριθμήσεται;* (Σφρ. 18.5), *силу величі його хто полічить?* *ρίζας ἔθνῶν ἐξέτιλεν ὁ κύριος καὶ ἐφύτευσεν ταπεινοὺς ἀντ' αὐτῶν* (Σφρ. 10.15), *коріння народів висмикнув Господь і зростив впокорених замість них*.

Однак часто приєднання префікса зумовлювало появу нових значень. Так, наприклад, композит *ἀπέρχομαι* з семантикою «залишати, покидати, припиняти» у «Книзі Премудрості» набуває значення «помирати»: *πᾶν ἔργον σηπόμενον ἐκλείπει, καὶ ὁ ἐργαζόμενος αὐτὸ μετ' αὐτοῦ ἀπελεύσεται* (Σφρ. 14.19), *усяке діло, що псується, минає, і той, хто чинить його, з ним помре*. Префіксальне дієслово *ἐκθλίβω* – «витискати, стискати, вичавлювати» отримує семантику «спричиняти труднощі, переслідувати» [14]: *ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ οὐκ ἐξέθλιψεν, καὶ ἕως αἰῶνος οὐκ ἀπειθήσουσιν τοῦ ῥήματος αὐτοῦ* (Σφρ. 16.28), *кожен ближнього свого не переслідував, і повік не порушать слово його*. Семантичної трансформації зазнає дієслово *ἀποκενώω* – «спустошувати, відбирати», яке вживається у тексті «Книги Премудрості» зі значенням «позбавляти когось майна» [14]: *συμβιώσεται σοὶ καὶ ἀποκενώσεισε, καὶ αὐτὸς οὐ πονέσει* (Σφρ. 13.5), *співіснуетиме з тобою; позбавить майна і не мучитиметься*. Префіксальний композит *ἐκλείπω* – «залишати, покидати; минати; припинятися, пропадати; помирати» набуває нової семантики – «затемнювати, затьмарювати»: *τί φωτεινότερον ἡλίου; καὶ τοῦτο ἐκλείπει* (Σφρ. 17.31), *що ясніше за сонце? І воно затьмарюється*.

Змінену семантику спостерігаємо також у композита ἐκτοίεω – «мати достатню силу чи здатність» [14], тоді як словники фіксують лише значення «робити, виготовляти, будувати»: οὐθενὶ ἐξεποίησεν ἐξαγγεῖλαι τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ τίς ἐξίχνεύσει τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ; (Σρ. 18.4), *ніхто не був здатним сповістити справи його. І хто відшукає велич його?* Повна зміна значення відбувається з лексемою ῥιζόω – «насаджувати; прикріплювати; зміцнювати». Префіксальний композит ἐκρίζω набуває семантики «викорінювати, виривати з коренем»: εὐλογία γὰρ πατὴρὸς στηρίζει οἴκους τέκνων, κατὰρα δὲ μητρὸς ἐκρίζοι θεμέλια (Σρ. 3.9), *благословення батька укріплює дому дітей, а прокляття матері викорінює наріжний камінь*.

Окремі композити функціонують у переносному значенні, що зумовлює скорочення кількості словникових дефініцій і, очевидно, свідчить про послаблення семантики префікса. Дієслово ἀποδίδομι – «повертати, віддавати, сплачувати» у сполученні з іменником εὐχὴ набуває переносної семантики – «виголошувати, подавати»: μὴ ἐμποδισθῆς τοῦ ἀποδοῦναι εὐχὴν εὐκαίρως καὶ μὴ μείνης ἕως θανάτου δικαιοθῆναι (Σρ. 18.22), *не перешкоджай виголошенню молитви у слушний час і не чекай до смерті, щоб бути виправданим*.

Композит ἐκτρίβω – «терти, стирати, зношувати» вживається зі значенням «знищити, винищувати»: καὶ ἐξέτριψεν ἠγουμένους Τυρίων καὶ πάντας ἄρχοντας Φυλιστιμ (Σρ. 46.18.), *і знищив правителів Тиру та всіх володарів Филістимії*. Лексема ἐκβαίνω – «виходити, сходити, підніматися» набуває значення «виникати, приходити»: ἀπὸ λύπης γὰρ ἐκβαίνει θάνατος, καὶ λύπη καρδίας κάμψει ἰσχύον (Σρ. 38.18), *від смутку бо приходиться смерть, і смуток серця міць впокорить*. Повної зміни семантики зазнає дієслово ἀλείφω – «намазувати», тоді як його префіксальна форма ἐξαλείφω вживається зі значенням «витирати, стирати з лиця землі, згладжувати, викреслювати, відміняти»: καὶ ἀνύψωσεν ἐκ γῆς τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐν προφητεῖᾳ ἐξαλείψαι ἀνομίαν λαοῦ (Σρ. 46.20), *і здійняв з землі голос свій у пророцтві, щоб стерти з лиця землі беззаконня народу*. Дієслово αἴρω – «підняти, зважити, відійти, відректися усунути, скасувати» з приєднанням префікса набуло нової семантики: ἐξάιρω – «вийняти, видалити, вигнати, підніматися; погубити»: ἐπεκαλέσατο γὰρ κύριον τὸν ὑψιστον, καὶ ἔδωκεν ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ κράτος ἐξᾶραι ἄνθρωπον δυνατὸν ἐν πολέμῳ ἀνυψῶσαι κέρασ λαοῦ αὐτοῦ (Σρ. 47.5), *закликав бо до Господа Всевишнього, і Він дав правиці його силу погубити людину сильну в бою, щоб підняти ріг (сили) народу свого*.

У процесі семантико-синтаксичного дослідження мовних одиниць необхідно враховувати лексичну сполучуваність, яку, за М. П. Кочерганом, розуміємо як здатність слова сполучатись з окремими словами (сполучуваність на рівні одного слова) [11, с. 29]. У результаті аналізу ми виявили такі закономірності: суб'єктом дії при дієсловах із префіксами ἀπο- та ἐξ-, що позначають фізичну та ментальну діяльність, переважно, виступають іменники або займенники, які позначають істоту: κύριος, φίλος, τίς, ἕκαστος, οὐθείς, αὐτός.

Репрезентантами правої придієслівної позиції при композитах зі значенням інтелектуальної, ментальної діяльності («повідомляти, сповіщати, оприявнювати, приховувати, розшукувати») – ἀπαγγέλλω, ἐξαγγέλλω, ἀποκαλύπτω, ἀποκρύπτω, ἐκζητέω) виступають іменники когнітивної семантики: «таємниця, приховане, похвала, нерозсудливість, мудрість, знання – μυστήρια, κρυπτά, ἀπόκρυφα, ἔπαινον, μωρία, σοφία, ἐπιστήμη».

Композити з переносною семантикою змінюють лексичну сполучуваність. Так, лівобічним поширювачем дієслів з семантикою «йти, вирушати» (πορεύομαι, ἔρχομαι) виступають іменники / займенники на позначення живої істоти, тоді як у контексті з композитами агенсом виступають неживі предмети: καὶ ἀμφοτέρα (=ἔρις, μάχη) ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορεύεται (Σρ. 28.12); *і обидві (речі) з вуст твоїх виходять; ἐξάπινα γὰρ ἐξελεύσεται ὀργὴ κυρίου, καὶ ἐν καιρῷ ἐκδικήσεως ἐξολῆ* (Σρ. 5.7), *неочікуваний бо вийде гнів Господа і в часі помсти будеш знищений*.

Правобічними лексичними поширювачами дієслів з семантикою переміщення з одного місця в інше виступають лексеми з семою «місце, простір» – παράδεισος, οἶκος: Κάγω ὡς δι᾿ ὄρου ἀπὸ ποταμοῦ καὶ ὡς ὑδραγωγὸς ἐξῆλθον εἰς παράδεισον (Σρ. 24.30), *бо я, немов рівчак від річки, мов водогін прийшов до рая; ἐν ὧρα ἐξεγείρου καὶ μὴ οὐράγει, ἀπόμεχε εἰς οἶκον καὶ μὴ ραθύμει*

(Σφρ. 32.11), *вчасно прокидайся і не відставай, поспішай додому і не ледарюй*; чи вихідної точки руху: *μη αὐτὸν διώξης, ὅτι μακρὰν ἀπέστη καὶ ἐξέφυγεν ὡς δορκὰς ἐκ παγίδος* (Σφρ. 27.20), *не переслідуй його, бо далеко відірвався і втік, як сарна, з пастки*.

Лексико-семантична структура компонентів правобічної позиції композитів на позначення дії (ἀποστρέφω, ἐκβάλλω) представлена лексемами-найменуваннями істот: αὐτὸν, ἄνθρωπον, αὐτήν, частин тіла: πρόσωπόν, ὀφθαλμὸν та абстрактними іменниками з семантикою волевиявлення, моральних властивостей – ἐπιθυμίαν, χάριν: *γυνή σοί ἐστιν κατὰ ψυχὴν; μη ἐκβάλῃς αὐτήν* (Σφρ. 7.26), *жінка є у тебе до душі? Не проганяй її*.

Композити зі значенням мовлення мають у контекстному оточенні лексеми з семою адресата: *εἰ ἔστιν σοι σύνεσις, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον* (Σφρ. 5.12), *якщо є в тебе здоровий глузд, відповіси ближньому чи предмету мовлення: ἐκφανῶ ἐν σταθμῷ παιδείαν καὶ ἐν ἀκριβείᾳ ἀπαγγεῶ ἐπιστήμην* (Σφρ. 16.25), *покажу повагом освіченість, і докладно сповіщу знання; ἕως καιροῦ κρύψει τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ χεῖλη πολλῶν ἐκδιηγήσεται σύνεσιν αὐτοῦ* (Σφρ. 1.24), *до часу ховатиме слова його і вуста багатьох розкажуть мудрість його*.

Важливою складовою лексичного значення слова виступає його стилістична характеристика. Науковці наголошують, що стилістична сполучуваність є особливим аспектом аналізу лексичної, оскільки вона пов'язана зі сферою, яка виходить далеко за межі словосполучення та переходить на речення і текст, де функціює як стилістичний контекст [15, с. 300]. У творі «Премудрість Сираха» префіксальні композити вживаються у ряді стилістичних фігур, зокрема, в антитезі: *κρείσων ἄνθρωπος ἀποκρύπτων τὴν μαρίαν αὐτοῦ ἢ ἄνθρωπος ἀποκρύπτων τὴν σοφίαν αὐτοῦ* (Σφρ. 20.31), *краща людина, що приховує дурість свою, ніж людина, яка приховує мудрість свою*. Композити виступають у порівняннях: *ὡς λίθος δοκιμασίας ἰσχυρὸς ἔσται ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐ χρονιεῖ ἀπορρῖψαι αὐτήν* (Σφρ. 6.12), *як камінь потужний випробування будуть на ньому, і не забариться відкинути її; ἐπίστησον τὴν ψυχὴν σου καὶ φύλαξαι ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἔσῃ αὐτῷ ὡς ἐκμεμαχὸς ἔσοπτρον καὶ γνώση ὅτι οὐκ εἰς τέλος κατίωσε* (Σφρ. 12.11), *притули душу твою і стережися від нього і будеш йому, як витерте дзеркало і збагнеши, що не до кінця поіржавів та метафорі: καὶ εἶδεν καὶ ἐξηρίθμησεν αὐτήν, ἐπίστημην καὶ γνώσιν συνέσεως ἐξώμβρησεν καὶ δόξαν κρατούντων αὐτῆς ἀνύψωσεν* (Σφρ. 1.19), *і побачив, і полічив її (мудрість), вміння та знання розсудливості вилив і славу тих, що її утримують, підніс вгору; διὰ τοῦτο ἐμακροθύμησεν κύριος ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἐξέχεεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ ἔλεος αὐτοῦ* (Σφρ. 18.11), *через це був терплячим Господь щодо них і вилив на них милосердя своє; ἔλεος γὰρ καὶ ὀργή παρ' αὐτῷ, δυνάστης ἐξίλασμιῶν καὶ ἐκχέων ὀργήν* (Σφρ. 16.11), *милосердя, – бо і гнів у нього (Господа); владар уласкавлених і той, що проливає гнів*.

Префіксальні дієслова входять до складу етимологічної фігури (figura etymologica): *καὶ μη εἶπης: Τίς με δυναστεύσει; ὁ γὰρ κύριος ἐκδικῶν ἐκδικήσει* (Σφρ. 5.3), *і не кажи: Хто мною владарюватиме? Бо Господь, що карає, каратиме*. Крім цього, зустрічаємо морфемну анафору, що, ймовірно, зумовлено прагненням автора надати висловлюванню більшої виразності та емоційності: *οὐθενὶ ἐξεποίησεν ἐξαγγεῖλαι τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ τίς ἐξίχνεύσει τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ;* (Σφρ. 18.4), *ніхто не був спроможним сповістити справи його. І хто відшукає велич його? τὰ φύλλα σου καταφάγεσαι καὶ τοὺς καρπούς σου ἀπολέσεις καὶ ἀφήσεις σεαυτὸν ὡς ζύλον ξηρόν* (Σφρ. 6.3), *листя своє їстимеш і плоди свої знищиши та відкинеш себе, як дерево сухе*.

Оскільки значення лексеми найповніше виявляється у сполученні з іншими словами, у процесі дослідження необхідно враховувати її синтаксичні зв'язки. Г. Дидик-Меуш [15, с. 295] визначає синтаксичну сполучуваність як здатність лексеми мати при собі обов'язкові залежні синтаксичні форми, т. зв. обов'язкові поширювачі, передбачувані завдяки цьому ж слову й уживаються в мовленні на його (слова) вимогу. Аналіз синтаксичної сполучуваності композитів із префіксами ἀπο- та ἐξ- виявив, що дієслова, які передають рух від певної особи чи предмета, зазвичай вимагають означення місця або об'єкта, вираженого знахідним відмінком без прийменника або з прийменником. Так, наприклад, перехідне дієслово καλύπτω «покривати, приховувати» з приєднанням префікса отримало валентність адресата: *ρίζα σοφίας τίνι ἀπεκαλύφθη;*

(Σρ. 1.6), *джерело мудрости кому відкрилося?* Префікс ἐξ- трансформував семантику неперехідного дієслова ὀμβρέω – «йти (про дощ), лити», надавши утвореному композиту перехідного значення (ἐξὀμβρέω – «зрошувати, виливати»), внаслідок чого дієслово супроводжується об'єктним актантом: *καὶ εἶδεν καὶ ἐξήριθμησεν αὐτήν; ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν συνέσεως ἐξὀμβρησεν καὶ δόξαν κρατούντων αὐτῆς ἀνύψωσεν* (Σρ. 1.19), *і побачив, і полічив її, вміння та знання розсудливості вилив і славу тих, що її утримують, підніс вгору.*

Дієслово ἰχνεύω зі значенням «відчувати, вистежувати, розшукувати, шпигувати» у префіксальній формі (ἐξίχνεύω) засвідчене лише у текстах Септуагінти [10]. Правобічним аргументом цього композита виступають безприйменникові додатки в аккузативі: *ὑψος οὐρανοῦ καὶ πλάτος γῆς καὶ ἄβυσσον καὶ σοφίαν τίς ἐξίχνηάσει;* (Σρ. 1.3), *висоту неба, ширину землі, безодню й мудрість – хто відшукає?* У композиті, утвореному від неперехідної форми аориста дієслова ἕστην – «стояти, стати» префікс ἀπο- спричинив зміну семантики: ἀπέστην – «віддалятися, відсторонюватися» і ввів каузативну валентність: *μὴ εἴπῃς ὅτι διὰ κύριον ἀπέστην* (Σρ. 15.11), *не говори: «Через Господа я віддалився»;* *οὐκ ἐξιλάσατο περὶ τῶν ἀρχαίων γιγάντων, οἱ ἀπέστησαν τῇ ἰσχύι αὐτῶν* (Σρ. 16.7), *не змилосердився над давніми велетнями, які відсторонилися через власну силу та об'єктний актант, виражений прийменниково-відмінковою формою: Διανεύων ὀφθαλμῶν τεκταίνει κακά, καὶ οὐδεὶς αὐτὰ ἀποστήσει ἀπ' αὐτοῦ* (Σρ. 27.22), *той, хто підморгує оком, – чинить підступ, і ніхто цього не відмежує від нього,* що свідчить про зміну синтаксичної сполучуваності дієслова.

Послаблення значення префіксів призвело до витіснення безприйменникових додатків прийменниковими. Більшість предикатів з префіксом ἀπο-, які позначають дію, спрямовану від об'єкта, супроводжується додатками з прийменниками ἀπὸ, εἰς, ἐν, ἐπὶ, διὰ. Найпродуктивнішими виявились конструкції з однойменним прийменником ἀπὸ: *μὴ ονειδίξει ἄνθρωπον ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἀμαρτίας* (Σρ. 8.5), *не засуджуй людину, що відвернулася від гріха;* *ἐπάναγε ἐπὶ ὕψιστον καὶ ἀποστρεφε ἀπὸ ἀδικίας καὶ σφόδρα μίσησον βδέλυγμα* (Σρ. 17.26), *повернися до Всевишнього і відвернися від несправедливості і надміру опирайся мерзоті.* Нижчою продуктивністю вирізняються прийменники спрямовальної семантики εἰς, ἐπὶ; вживання прийменників παρὰ, κατὰ, μεθὰ засвідчено поодинокими випадками.

При динамічних композитах з префіксом ἀπο- «відсторонюватися, віддалятися, відхилитися» здебільшого вживаються додатки з прийменником ἀπὸ: *Ἀρχὴ ὑπερηφανίας ἀνθρώπου ἀφίστασθαι ἀπὸ κυρίου, καὶ ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν ἀπέστη ἡ καρδία αὐτοῦ* (Σρ. 10.12), *початок зарозумілості людини – відсторонюватись від Господа, і від того, що сотворив його, відсторонилося серце його;* *ἀπόστηθι ἀπὸ ἀδίκου, καὶ ἐκκλινεῖ ἀπὸ σοῦ* (Σρ. 7.2), *віддалися від неправедного, і він відступить від тебе.*

Синтаксичне оточення композитів із префіксом ἐξ-, що виражають рух або дію у «Книзі Премудрості» переважно формують додатки з прийменниками з семантикою віддалення або руху від чогось – ἐξ, ἀπὸ: *καὶ ἀμφοτέρα ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορεύεται* (Σρ. 28.12), *і обидві (речі) з вуст твоїх виходить;* *ἐξῆρεν ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπόλεσεν αὐτοὺς καὶ κατέπαυσεν ἀπὸ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν* (Σρ. 10.17), *він вивів з-між них і погубив їх і викинув із землі пам'ять про них.*

У творі «Премудрість Сираха» зустрічаємо композити з двома префіксами. Таке нагромадження не впливає на семантику і синтаксичне оточення дієслів, проте вказує на прагнення автора надати мові вишуканості та виразності: *σπεῦσον καιρὸν καὶ μνήσθητι ὀρκισμοῦ, καὶ ἐκδιηγησάσθωσαν τὰ μεγαλεῖά σου* (Σρ. 36.7), *поквап час, і пам'ятай присягу, і нехай буде передана велич Твоя;* *μὴ ἐξαναστῆς ἀπὸ προσώπου ὑβριστοῦ, ἵνα μὴ ἐγκαθίσῃ ὡς ἔνεδρον τῶ στόματί σου* (Σρ. 8.11), *не забирайся від обличчя зарозумілого, щоб не засів як засідка вустам твоїм.* Свідченням послаблення семантики префіксів у поліпрефіксальних композитах є паралельне вживання дієслів з одним та двома префіксами: *μετὰ ταῦτα ἐξαναστήσεται καὶ ἀνταποδώσει αὐτοῖς καὶ τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἀποδώσει* (Σρ. 17.23), *після цього встане і відплатить їм і віддяку їмню на голову їмню покладе.*

Висновки. Отже, у творі «Премудрість Сираха» дієслова з префіксами *оло-* та *еξ-* вирізняються складною семантичною структурою. Приєднання префіксів спричиняє появу нових відтінків значень у простих дієсловах або повну зміну їхньої семантики. У багатьох випадках переносні значення навіть заміщують прямі.

Дослідження лексичної сполучуваності дієслів із префіксами *оло-* та *еξ-* дає підстави твердити, що семантику композитів визначає як контекст, так і конкретне значення префікса у поєднанні з вихідним дієсловом. Префікси змінюють значення простих дієслів відповідно до властивих їм обставинних відтінків, у результаті чого семантика дієслів стає більш конкретизованою. Через це префіксальні форми вступають у сполучення лише з певними лексемами. Дієслівні композити становлять важливу складову стилістичного інструментарію тексту і виступають в порівняннях, антитезах, метафорах.

Аналіз синтаксичного оточення виявив, що префікс, приєднуючись до основ простих дієслів, перетворює їх на синтаксично й морфологічно перехідні. Об'єктні позиції при дієсловах з префіксами *оло-* та *еξ-* заповнені безприйменниковими та прийменниковими додатками, причому кількість додатків з прийменниками переважає, що свідчить про послаблення семантики префіксів. Найпродуктивнішими виявились конструкції з однойменними прийменниками, частотність вживань префіксальних композитів, підсилених семантично тотожними прийменниками є меншою, кількість прийменникових конструкцій з протилежною просторовою семантикою обмежена незначною кількістю випадків. Здатність до префіксально-прийменникової кореляції мають здебільшого композити зі значенням руху, фізичної дії.

Свідченням послаблення семантики префіксів у тексті є вживання поліпрефіксальних композитів та паралельне вживання дієслів з одним та двома префіксами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошик Г. Біблієантропоніми-арамейзми Нового Завіту в українських перекладах святописемних текстів другої половини XIX – кінця XX століття. *Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка. Проблеми української термінології*. 2007. № 593. С. 90–99.
2. Aitken James K. Homeric Rewriting in Greek Sirach. *Vetus Testamentum* 70, no. 4-5. Online Publication Date: 09 Sep. 2019. p. 521–552. URL: https://www.academia.edu/80687484/Homeric_Rewriting_in_Greek_Sirach (дата звернення: 17.11.2025).
3. The Verbal System in the Hebrew Text of Ben Sira / by W. Th. van Peursen. *Studies in Semitic languages and linguistics*. Leiden : Boston : Brill, 2004. v. 41. 462p.
4. Muraoka Takamitsu. Wisdom of Ben Sira. *Orbis Biblicus et Orientalis. Series Archeologica*. A philological commentary on the book of Ben Sira accompanied by a full translation of the Greek text in the Septuagint. Peeters Leuven. Paris-Bristol, 2023. 833 p. URL: <https://www.peeters-leuven.be/pdf/9789042949157.pdf> (дата звернення: 17.11.2025).
5. Lustig Chr., Rabo G. Theology and Anthropology in the Book of Sirach / ed. by Bonifatia Gesche. Atlanta, 2020. 217 p.
6. Wright, Benjamin G. III. Ben Sira on the Sage as Exemplar. *Praise Israel for Wisdom and Instruction*. Leiden: Brill, 2008. P. 165–182.
7. Language and Interpretation in the Syriac Text of Ben Sira : A Comparative Linguistic and Literary Study : Monographs of the Peshitta Institute Leiden. Leiden : Brill, 2007. 476 p.
8. Septuaginta. Ecclesiasticus: the Greek text of Codex 248. ed. Hart John Henry Arthur Cambridge: Cambridge University Press, 1909. URL: <https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0527.tlg034.1st1K-grc1:2?right=1st1K-grc2> (дата звернення: 17.11.2025).
9. Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Heidelberg : Carl Winter; Paris : Klincksieck, 1916. 1123 p.
10. Liddell H. G., Scott Robert R. A Greek-English Lexicon / revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of R. McKenzie. Oxford: Clarendon Press, 1940. URL: https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=lo/gos&toc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aalphabetic+letter%3D*b (дата звернення: 17.11.2025).
11. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів : Вища школа, 1980. 184 с.

12. Бистрова Л. В., Шевченко О. Ф. Сполучуваність прислівників з прикметниками у сучасній англійській мові. *Мовознавство*. 1986. № 3. С. 27–31.
13. Левицький В. В., Огуй О. Д., Кійко Ю. С., Кійко С. В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. Чернівці : Рута, 2000. 136 с.
14. A Greek-English Lexicon of the Septuagint. By T. Muraoka. Leuven, Paris, and Walpole, MA : Peeters, 2009. Pp. x1+757.
15. Дидик-Меуш Г. Сполучуваність vs комбінаторика для розвитку історії української мови. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 32. 372 с.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 16.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025